

Članek obravnava liminalno naravo uporabe različnih čutov v sodobnih uprizoritvenih umetnostih. Njegovo izhodišče so naslednje misli: med umetniškimi dogodki poteka performativno dejanje, ki preoblikuje izvajalce in občinstvo, ter izmenjava vlog med »odrom« in »dvorano«, bodisi v smislu spektakla Augusta Boala bodisi uničenja četrte stene in posebne »avtopoetične povratne zanke« (Erika Fischer-Lichte). Naš cilj je ponovno premisliti in preučiti vlogo čutnega jezika kot enega od redko uporabljenih, a zelo učinkovitih orodij performativnih revolucij 20. in 21. stoletja. Te revolucije so se začele s futuristi, nadaljevale s taktilnimi in čutnimi performansi ter pristopi Marine Abramović in Yoko Ono ter dosegle vrhunec z Enriquejem Vargasom in njegovim senzorialnim gledališčem v različnih fazah. Poskušali bomo odgovoriti na naslednji vprašanji: Kako se lahko dotikamo in vonjamo ... v performativnih dejanjih? Kakšne vrste liminalitet proizvaja senzorično dejanje v sodobni uprizoritvi?

Ključne besede: senzorialno gledališče, liminalnost, potopitveno gledališče, Enrique Vargas, performans

Tomaž Toporišič je dramaturg in gledališki teoretik, redni profesor za področje dramaturgije in scenskih umetnosti ter prodekan na AGRFT Univerze v Ljubljani, kot gostujoči predavatelj pa izvaja tudi predmet Sociologija gledališča na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Je avtor številnih razprav in znanstvenih monografij. Njegova primarna področja raziskovanja so teorija in zgodovina uprizoritvenih praks in literature, predvsem interakcije med obema področjema; semiotika kulture in kulturne študije.

tomaz.toporisc@guest.arnes.si

Uprizarjanje dotika in vonja: liminalnost čutov²

Tomaž Toporišič

Univerza v Ljubljani, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo

Prispevek se osredotoča na liminalno naravo senzoričnih jezikov v sodobnih uprizoritvenih praksah. Izhaja iz predpostavke, da se med umetniškimi dogodki odvija performativna akcija, ki preoblikuje nastopajoče in občinstvo ter udejanja izmenjavo vlog med »odrom« in »avditorijem«, bodisi v smislu Augusta Boala in njegovega gledalca bodisi v smislu ukinitve četrte stene in posebne »avtopoetične povratne zanke« (Erika Fischer-Lichte) med izvajalci in publiko. Naš cilj je preučiti vlogo senzoričnega jezika kot enega redko uporabljenih, a zelo učinkovitih orodij uprizoritvenih revolucij 20. in 21. stoletja, od futuristov prek Marine Abramovič do Enriqueja Vargasa in njegovega senzorialnega gledališča v različnih fazah – od radikalne produkcije La MaMe v New Yorku v šestdesetih letih do njegovega novega jezika senzorialnega gledališča v Teatro de los Sentidos v devetdesetih.

Senzorialne oblike gledališča lahko torej razumemo tudi kot liminalno dejanje, ki je del hibridne, interdisciplinarne umetnosti. Susan Broadhurst to umetnost označi kot ploden kaos in rodoviten nič, skladišče možnosti. Tovrstna umetnost proizvede liminalne, mejne entitete, ki niso ne tu ne tam, so ujete med položaji, poudarjajo telesno in htonično, eksperimentiranje. Če te značilnosti in posebnosti liminalnih predstav naneseemo na telo senzorialnega gledališča, ugotovimo, da to ustreza večini značilnosti liminalnega, kot ga Broadhurst definira znotraj sodobnih uprizoritvenih praks.

Kot tako je senzorialno gledališče dotika naslednik in posledica povezave liminalnega in hibridnega, kot se je v zgodovini slovenskega gledališča in uprizoritvenih praks najočitneje realizirala znotraj t. i. performativnega obrata in drugih neoavangardnih praks, predvsem skupine OHO in Pupilije. Liminalne in hibridne predstave torej prepletajo različne »tekste«, ki so onstran verbalnega diskurza, a ga vključujejo. Hkrati pa poudarjajo liminalnost telesa.

Podobno je s senzorialnim gledališčem Barbare Pie Jenič, ki je nastalo kot nadaljevanje

² Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa Gledališče in medumetnostne raziskave P6-0376, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

metode maga tega gledališča, kolumbijskega režiserja Enriqueja Vargasa in njegove skupine Teatro de los Sentidos, delujoče v Barceloni. Tudi to gledališče stremi k liminalni izkušnji za gledalce in izvajalce, ki naj med posameznimi udeleženci uprizoritve kot dogodka povzroči spremembo njihove percepcije resničnosti, samih sebe in drugih. Računa na sprožitev spremembe gledalčevega dojetja resničnosti ter na hkratni nastanek in izpostavitve prepada med označevalci in označenci.

Senzorialno gledališče dotika in vonja je torej usmerjeno k liminalni izkušnji za gledalce in izvajalce. Ta med posameznimi udeleženci uprizoritve kot dogodka povzroči spremembo njihove percepcije resničnosti, samih sebe in drugih. Sproži spremembe gledalčevega dojetja resničnosti ter hkratni nastanek in izpostavitve prepada med označevalci in označenci. Tako proizvede auslanderjevsko razumljeno politiko predstave kot »razkrivanja procesov kulturnega nadzora«. Od mediatiziranega k senzorialnemu in nazaj nas torej vezljivost medijev vedno znova vrne h gledališču kot umetnosti v živo, ki s svojo performativnostjo in *feedback zankami* omogoča začasne skupnosti med igralci in gledalci.